

Kis Noémi – Józsa Krisztián

Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató
Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet, egyetemi docens

A kiskamaszok és szüleik vélekedése a szülő-gyermek viszonyról

Korábbi kutatások sora mutatott rá, hogy a szülő-gyermek kapcsolat jelentősen befolyásolja a gyermek személyiségfejlődését, és hatással van az iskolai eredményességére is. Viszonylag kevés információval rendelkezünk azonban arról, milyen eltérések és azonosságok vannak a szülők és gyermekek között abban, ahogyan megélik a kapcsolatukat. Mennyire látják a szülők és gyermekeik hasonlóan a viszonyukat? Mennyire változik a kapcsolatuk megítélése a kiskamaszkor időszakában? Keresztmetszeti vizsgálatunkban ezekre a kérdésekre kerestük a választ negyedik és hetedik osztályos tanulók és szüleik körében. Tanulmányunkban egyidejűleg elemezzük a kapcsolat két résztvevőjét, a szülőket és kiskamasz gyermekeiket, összehasonlítva vélekedéseiket a szülői bánásmódról, különös tekintettel a vélekedések 10–13 éves kor közötti alakulására.

Az iskolai tanulást befolyásoló tényezők széleskörű vizsgálata egyértelművé tette, hogy a társas környezet, melynek kiemelten fontos része a család, szoros összefüggésben áll a gyermek személyiségfejlődésével. Arról azonban még mindig kevés információval rendelkezünk, hogy pontosan milyen folyamatokon keresztül hatnak a családi tényezők. A neveléstudományi kutatások többsége a szocioökonómiai státusz hatásának elemzésére fókuszál, leginkább a szülők iskolai végzettségét szokták a vizsgálat tárgyává tenni. A vizsgálatok azt mutatják, hogy minél magasabban iskolázott a szülő, annál jobban teljesít a gyermek (Csapó, 2002; Hickman, Bartholomae és McKenry, 2000; Józsa, 2004; Józsa és Nikolov, 2005; Okagaki és Frensch, 1998), a hátrányosabb körülmények gyengébb teljesítményt eredményeznek (Fejes és Józsa, 2007; Felvégi, 2005; Róbert, 2004).

A családi háttér szerepét feltáró vizsgálatokban kiemelt területnek számít a szülő-gyermek viszony elemzése, valamint az, hogy a gyermek milyennek látja ezt a kapcsolatot (Safford, Alloy és Pieracci, 2007). A kapcsolat szubjektív megélése befolyásolja a kognitív, érzelmi-szociális fejlődést, a gyermek szociális viselkedését, későbbi kapcsolatainak alakulását (Eigner, 2012; Solymosi, 2004; Suzuki és Kitamura, 2011; Zsolnai, 2001a, 2001b).

Hickman és munkatársai (2000) az eltérő szocializációval magyarázzák, hogy az azonos képességekkel rendelkező tanulók eltérően teljesítenek az iskolában. Mivel a szocializáció folyamatában általában a szülők játszzák a legfontosabb szerepet, a szerzők a szülő-gyermek kapcsolat vizsgálatára irányuló kutatások fontosságát hangsúlyozzák. Józsa és Fejes (2010) az elsajátítási motiváció alakulásában fellelhető különbségek magyarázata kapcsán emelik ki a szocializációs eltéréseket, melyek meghatározó összetevője a kötődés, elsősorban az anya-gyermek között. Geen (1995) modellje szerint a

különböző szülői reagálások eltérő módon befolyásolják a gyermek elsajátítási motivációjának fejlődését.

A biztos kötődésű anya-gyermek kapcsolat pozitív hatást gyakorol a gyermek szociális viselkedésére: erőteljesebb motiváltság, pozitívabb énkép és teljesítmény jellemzi a gyermeket. Ezzel szemben a bizonytalan kötődés káros lehet a szociális fejlődésre, ami alacsonyabb motivációt és teljesítményt okozhat (Barett és Holmes, 2001; Liu, Li és Fang, 2011; Solymosi, 2004; Zsolnai, 2001a, 2001b). Mindennek egy lehetséges magyarázatát Zsolnai (2001b) abban látja, hogy biztos kötődésű kapcsolatban az anyák nagyobb odaadást, figyelmet és szeretetet tanúsítanak gyermekük felé, továbbá jobban bátorítják gyermekük önállóságra törekvését.

A szülő és serdülő gyermeke közötti viszony külön figyelmet érdemel, hiszen ebben a speciális életszakaszban, az identitáskeresés folyamata során mind a családdal, mind a kortársakkal való kapcsolatban olyan változások történnek, amelyek mindkét félre hatnak, és a felek kölcsönösen befolyásolják egymást. A korábban szülőkkel kialakult szoros kapcsolatok helyét jellemzően a kortársakkal való barátságok, intimitás veszi át, csökken a szülői befolyás mértéke. Ezzel egy időben a serdülők a magukat és családjukat érintő döntések meghozatalában fokozatosan nagyobb autonómiát kapnak (Forrai, 2011; Vajda és Kósa, 2005; Zsolnai, 2001b).

A szülő és gyermeke közötti viszony elsősorban interakciójukban figyelhető meg, ahol az interakció elsődleges meghatározója a gyermekkel való bánásmód (Eigner, 2012; Kelemen, 1987; Solymosi, 2004). A szülői bánásmód azon érzelmi légkörként határozható meg, amelyben a szülő gyermekét neveli (Darling és Steinberg, idézi Spera, 2005), amely a szülői figyelemmel, megerősítéssel, biztatással, elfogadással vagy ezek negatív megfelelőivel jellemezhető. Eigner (2012) szerint ezen jellemzők ismeretében következtethetünk a gyermek fejlődésére, az esetleges teljesítményzavarok kialakulására, így lehetőség adódik a kellő időben történő beavatkozásra.

A szülők gyermeknevelési eljárásainak vizsgálata

A szülők gyermeknevelési eljárásaira vonatkozó kutatások az ötvenes évek közepén indultak és máig töretlenül népszerű vizsgálati területnek számítanak (Kósa, 2005). E munkák jellemzően a szülőkkel felvett kérdőívek segítségével gyűjtöttek adatokat (Bolla, 1985; Oroszné, 2002). Az utóbbi évtizedek empirikus kutatásaiban elterjedt vizsgálati módszer a Parker elméleti modelljére épülő Szülői Bánásmód Kérdőív (Parental Bonding Instrument, PBI; Arrindell és Engerbreitsen, 2000; Cox, Enns és Clara, 2000; Qadir, Khan és Prince, 2005; Tóth és Gervai, 1999; Tsaousis, Mascha és Giovazolias, 2012). A kérdőív a gyermek megítélését kéri a szülői nevelésről, annak két dimenziójáról: a szülői védelemről, valamint a szülői gondoskodásról. A vizsgálatokban tipikusan felnőttkori visszaemlékezések alapján mérték a szülők nevelésének megítélését. A szülői védelem egyik végpontján a túlzóan erős védelem, a túlvédés áll, a másikon az autonómia-engegélyezés, önállóság. A gondoskodás faktora a magas fokú gondoskodástól a szülői érdektelenségig, a gyermek elhanyagolásáig terjed.

A kérdőív népszerűségét mutatja, hogy számos nyelvre lefordították, megbízhatóságát különböző kultúrákban igazolták. A PBI-vel végzett korai kutatások során depresszióban szenvedő alanyokat vizsgáltak (Liu és mtsai, 2011; Tsaousis és mtsai, 2012; Wilhelm, Niven, Parker és Hadzi-Pavlovic, 2005), mára azonban számos más területen is alkalmazzzák a kérdőívet. Jellemző, hogy a kutatók a magas szintű korlátozást rizikófaktorként azonosítják (Chambers és mtsai, 2000; Favaretto, Torresani és Zimmermann, 2001; Gerra, Zaimovic, Garofano, Ciusa, Moi, Avanzini, Talarico, Gardini, Brambilla, Manfredini és Donnini, 2007; Pikó és Balázs, 2010; Safford és mtsai, 2007; Wilhelm és mtsai,

2005). Emellett az alacsony szintű túlvédés és a magas szintű gondoskodás kombinációját az optimális nevelés mutatójának tekintik (*Bahreini, Akaberian, Ghodsbin, Yazdankhah Fard, és Mohammadi Baghmollaei, 2011; Grant és Kim, 2002; Grant, Bautovich, McMahon, Reilly, Leader és Austin, 2012; Uji, Tanaka, Shono és Kitamura, 2006*).

A két szülő által gyakorolt bánásmód között észlelt különbségeknek és a gyermekre kifejtett hatásuk eltéréseinek nagy jelentőséget tulajdonítanak, hiszen ez még abban az esetben is más-más lehet, ha eredendően azonos nevelési nézeteket vallanak a szülők. A gyermekek rendszerint az anyákat érzékelik gondoskodóbbnak és egyben korlátozóbbnak is (*Chambers és mtsai, 2000; Guttman és Laporte, 2002; Lichtenstein, Ganiban, Niederhiser, Pedersen, Hansson, Cederblad, Elthammar és Reiss, 2003; Shin, Lee, Kim és Lee, 2012; Uji és mtsai, 2006*).

A szülői bánásmód két dimenziója közötti kapcsolat tekintetében ellentmondások a kutatási eredmények. Az anyai gondoskodás és korlátozás között pozitív, az apai korlátozás és gondoskodás között negatív összefüggést állapítottak meg Chambers és munkatársai (2000). Ezzel szemben Qadir és munkatársai (2005) erős negatív kapcsolatról számolnak be a két dimenzió között, amikor nőket vizsgáltak saját édesanyjukra vonatkozóan.

A PBI faktorstruktúráját tekintve sincs egyetértés a kutatók között. Jelentős részük Parker eredeti kétfaktoros megoldását támogatja (*Favaretto és mtsai, 2001; Guttman és Laporte, 2002*), mások azonban inkább egy három faktort elkülönítő mérőeszköz alkalmazását javasolják (*Arrindell és Engerbretsen, 2000; Cox és mtsai, 2000; Heider, Matchinger, Bernert, Vilagut, Martínez-Alonso, Dietrich és Angermeyer, 2005*). Néhány, elsősorban ázsiai vizsgálat négyfaktoros megoldást javasol, ahol megkülönböztetik a közömbösség faktorát is (*Liu és mtsai, 2011; Narita, Sato, Hirano, Gota, Sakado és Uehara, 2000; Suzuki és Kitamura, 2011*).

A PBI magyar viszonyokra való átültetése Tóth és Gervai (1999) nevéhez fűződik, tőlük származik a 'Szülői Bánásmód Kérdőív' (H-PBI) elnevezés. A szó szerinti magyar fordítás Szülői Ragaszkodás/Kötődés Kérdőív lenne, azonban véleményük szerint a kérdőív segítségével nyerhető információk inkább a tapasztalt szülői viselkedésre, bánásmódra vonatkoznak. A magyar nyelvű eszköz eredetileg a Budapesti Családvizsgálat számára került kidolgozásra, melyben több mint száz család elsőszülött gyermekét követték nyomon a gyermek hatéves koráig. A vizsgálatban a gyermekek érzelmi-szociális fejlődését a szülő-gyermek kapcsolat függvényében figyelték meg (*Gervai, 2005*).

A Budapesti Családvizsgálat során elkészítették a Gyermeknevelési Kérdőívet ('Child-Mother Bonding Instrument', CMBI; *Danis, Oates és Gervai, 2005*), amely a H-PBI állításainak tartalmát változatlanul hagyva a szülő nézőpontjából fogalmazza meg az állításokat (1. táblázat). A vizsgálat eredményei szerint a csecsemőkori és az óvodás-kori szülői viselkedés nem azonos. Ezt azzal magyarázzák, hogy a gyermek életkorának előrehaladtával változhatnak a nevelési célok, és átalakul a szülő-gyermek kapcsolat is. A szülők körében végzett vizsgálat során a szeretet-törődésnél magasabb átlagokról számoltak be a résztvevők, mint a korlátozás-túlvédésnél. A szülői bánásmód dimenziói között gyenge együttjárást mutattak ki. A korlátozás-túlvédés megítélésében a fiúk és lányok szülei között nem találtak különbséget, azonban a lányok szülei magasabb szeretet-törődésről számoltak be, mint a fiúké.

1. táblázat. Példák a Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI) és a Gyermeknevelési Kérdőív (CMBI) tételeinek tartalmi azonosságára

H-PBI	CMBI
Meleg, barátságos hangon beszélek a gyermekemhez.	Meleg, barátságos hangon beszél hozzám.
Szeretem a dolgokat megbeszélni a gyermekemmel.	Szereti megbeszélni velem a dolgokat.

A H-PBI alkalmazásával az utóbbi években végzett vizsgálatot többek között Margitics és Pauwlik (2006), akik az észlelt nevelői hatások és a fiatalok által konfliktus- és stresszhelyzet során előnyben részesített megküzdési stratégiák közötti kapcsolatot tárták fel. Azt találták, hogy a szülői nevelői hatások percepciója különbséget eredményez a fiúk és a lányok között a megküzdési stratégiák preferenciájában. Azonban a két fő kategóriát, az érzelem- és problémaközpontú megküzdési módokat tekintve mindkét nemnél az előbbi mutat szorosabb kapcsolatot a bánásmóddal.

Kutatások kimatták, hogy a szülői bánásmód a gyermek egészségére is kihatással lehet. Az irritábilis bél szindróma (IBS) kialakulását vizsgálva Seres és Bárdos (2006) azt valószínűsítette, hogy a kora gyermekkori tapasztalatok közvetlen hatást gyakorolnak a megküzdésre, azon belül a későbbi stresszérzékenységre, ami pedig az IBS kialakulását befolyásolja. Kimutatták, hogy az anyai túlvédő magatartás jellemzőbb a betegekre, mint az egészségesekre, hatással van az IBS kialakulására.

Margitics és Pauwlik (2007) tanulmánya a személyiség temperamentum- és karakterjellemzői, a személyiségvonások és a szülői bánásmód kapcsolatára is felhívta a figyelmet. Itt ugyancsak a túlvédés meghatározó és a nemek tekintetében eltérést mutató szerepéről számolnak be. Margitics, Figula, Pauwlik és Szathmári (2010) a szülői bánásmódnak az iskolai erőszak során megnyilvánuló magatartásmintákra gyakorolt hatását kutatták. Azt találták, hogy ezek a magatartásminták a gondoskodás dimenziójával állnak a legszorosabb összefüggésben, de a szülői túlvédés vonatkozásában is szoros kapcsolatot tapasztaltak. Az alacsony szintű gondoskodás és az anyai túlvédés mindkét nemnél a támadóvá válást valószínűsíti, azonban a túlvédés erősebb befolyással bír a fiúkra, mint a lányokra. A korlátozás gyengébb összefüggésben áll a vizsgált magatartásmintákkal. A lányoknál nem tapasztaltak kapcsolatot ezzel a dimenzióval. Révész (2004) a szülői bánásmód és az iskolai bántalmazás rizikófaktorok viszonyát tárta fel. Megállapítása szerint általában a lányok érzékelik túlvédőbbnek a szüleiket. A bántalmazókat és a bántalmazottakat összevetve kiemeli, hogy a bántalmazók esetében az anyai gondoskodás szintje alacsonyabb, míg a korlátozása és túlvédése magasabb.

A fent bemutatott vizsgálatok egyértelműen rámutatnak arra, hogy a szülői bánásmód alapvető meghatározója a gyermek fejlődésének, az iskolai tanulás sikerességének. Mindezülig kevés empirikus adattal rendelkezünk azonban az általános iskolás korosztályról, különösen a serdülőkre vonatkozóan. Nincsenek arra vonatkozó információink sem, hogy a kamaszkor első időszakában, 10–13 éves kor között változik-e a szülői bánásmód megítélése. Mennyire látják hasonlóan vagy éppen eltérően a kapcsolatukat a szülők és gyermekeik. Vizsgálatunkat e hiányok pótlására tett első lépések egyikének számjuk.

A szülő-gyermek kapcsolat empirikus vizsgálata

A vizsgálat célja

Vizsgálatunk célja annak feltárása, hogy a szülő-gyermek kapcsolatról hogyan vélekedik annak két résztvevője: mit gondolnak a szülők gyermekükkel való bánásmódjukról, illetve hogyan éli meg mindezt a gyermek. Elemeztük a szülő által gyakorolt és a gyermek által tapasztalt nevelői hatások közötti összefüggést. Megvizsgáltuk a 4. és 7. évfolyamosok, valamint a fiúk és lányok közötti különbségeket, feltártuk néhány háttérváltozó befolyásoló hatását.

Minta

Mintánkat Cegléd és Hódmezővásárhely négy iskolájának 17 osztályából 173 negyedik és 126 hetedik évfolyamos tanuló, illetve szülei alkották. A mintavétel során arra törekedtünk, hogy a szülők iskolai végzettségét tekintve valamennyi kategória arányosan megjelenjen (2. táblázat). Az országos adatokhoz képest (Józsa, 2004) mintánkban az általános iskolát végzett és érettségizett anyák kissé alulreprezentáltak, míg a szakmunkások nagyobb arányban vannak jelen. A 4. és a 7. évfolyamos gyermekek szüleinek iskolázottsága között nincs szignifikáns különbség, a Mann-Whitney U próba az apa iskolázottságára $z=1,50$ ($p=0,13$), az anyáéra $z=1,93$ ($p=0,25$). A fiúk aránya a 4. évfolyamon 46, a 7. évfolyamon 51 százalék. A gyermekek életkori átlaga a 4. évfolyamon 10,1, a 7. évfolyamon 13,2 év. A gyermekek 92 százaléka él együtt az édesanyjával, 70 százaléka az édesapjával, 67 százalékuk pedig mindkét szülőjével. Az elsősülöttek aránya negyedikben 43, hetedikben 36 százalék. Elemzéseinkbe csak azokat a tanulókat vontuk be, akik esetében a szülői és tanulói kérdőívek egyaránt rendelkezésre álltak. A két korosztály családi és iskolai háttérváltozói azonosak, ezért a két korosztály összehasonlítása alapján következtetéseket fogalmazhatunk meg a szülői bánásmóddal kapcsolatos megítélések életkori változására 10 és 13 éves kor között.

2. táblázat. A tanulók megoszlása a szülők iskolai végzettsége szerint (%)

Legmagasabb iskolai végzettség	Apa (nevelőapa)		Anyá (nevelőanya)		Anyá – országos átlag*
	4. évf.	7. évf.	4. évf.	7. évf.	
Nem fejezte be az általános iskolát	1	1	1	0	3
Általános iskolát befejezte	6	11	8	12	17
Szaktanúsokképző	29	28	41	53	28
Érettségi	40	45	30	18	33
Főiskola	20	13	11	13	13
Egyetem	4	3	9	4	6

*Forrás: Józsa, 2004

Adatfelvétel

A mérést 2011 februárjában végeztük, amely során zárt kérdésekből álló tanulói és szülői kérdőívek segítségével gyűjtöttünk adatokat. Az adatfelvétel megközelítőleg egy tanórát vett igénybe. A szülői kérdőívek kitöltésére otthon került sor, így lehetőség volt arra, hogy abban akár mindkét szülő részt vehessen.

Mérőeszközök

A tanulókkal a Szülői Bánásmód Kérdőívet (H-PBI; Tóth és Gervai, 1999), a szülőkkel a Gyermeknevelési Kérdőívet (CMBI; Danis és mtsai, 2005) vettük fel. Előbbi a gyermekkori szülői bánásmód percepcióját méri három fő faktor mentén: a szeretet-törődés bipoláris, illetve a túlvédés és korlátozás unipoláris faktorán. A háromfaktoros megoldás alapján a kérdőív 12 tétele a szeretet-törődés, 7 tétele a túlvédés, 6 tétele a korlátozás alkálába tartozik. A 25 tételből felépülő kérdőív a szülő konkrét viselkedésmódjaira kérdez rá. Az állításokat a gyermekeknek négyfokú skálán kellett értékelni aszerint, hogy mennyire tartják azt jellemzőnek édesanyjuk (nevelőanyjuk) viselkedésére. A Gyermeknevelési Kérdőív a szülő önpercepcióját méri.

A kérdőívek alkalmazásával lehetővé válik a gyermek által észlelt és a szülő részéről tanúsítani vélt gyermeknevelési attitűd összehasonlítása. Ehhez azonban, mivel a H-PBI-vel ellentétben a CMBI-ben csupán az eredeti két dimenziót különítették el, kutatómódszertanilag indokoltnak láttuk, hogy a tanulói kérdőív tételeit szintén két alskálába soroljuk, ennek érdekében faktoranalízist végeztünk. Az így kapott első faktor teljes mértékben megegyezik a H-PBI, illetve a CMBI szeretet-törődés alskálájával. A CMBI-vel megegyezően másik faktorba sorolódtak be a H-PBI korlátozás és túlvédés alskálába tartozó tételek.

A mérőeszközök megbízhatóságát mutató Cronbach- α értékeket a 3. táblázat tartalmazza. A korábbi vizsgálatokhoz hasonlóan a Szülői Bánásmód Kérdőív túlvédés-korlátozás alskálájának megbízhatósága jelentősen elmarad a szeretet-törődés alskálájától. A Gyermeknevelési Kérdőív esetében 7. évfolyamon a szeretet-törődés ugyancsak nagyobb megbízhatóságot mutat a túlvédés-korlátozásnál, szemben az eredeti mérőeszköz értékeivel, ahol fordított volt a helyzet. 4. évfolyamon nem találtunk eltérést a két skála megbízhatóságában.

3. táblázat. A Szülői Bánásmód Kérdőív és a Gyermeknevelési Kérdőív Cronbach- α értékei

Alskálák	Tétel-szám	PBI ^a	H-PBI ^e	CMBI ⁱ	H-PBI ^o		CMBI ^u	
					4. évf.	7. évf.	4. évf.	7. évf.
Szeretet-törődés	12	,88	,92	,69	,81	,88	,68	,80
Korlátozás-túlvédés	12	,74	,82*	,73	,63	,69	,68	,53

^aA mérőeszközök eredeti, amerikai változatának megbízhatósági mutatói. Forrás: Parker, é.n.

^eA Szülői Bánásmód Kérdőív magyar változatának megbízhatósági mutatói. Forrás: Tóth és Gervai, 1999.

ⁱA Gyermeknevelési Kérdőív megbízhatósági mutatói 6 éves korban, az anyai beszámolók alapján. Forrás: Danis, Oates és Gervai, 2005.

^oA Szülői Bánásmód Kérdőív megbízhatósági mutatói az általunk végzett vizsgálatban.

^uA Gyermeknevelési Kérdőív megbízhatósági mutatói az általunk végzett vizsgálatban.

* A H-PBI-ben a túlvédés és a korlátozás külön alskálaként jelenik meg. A táblázatban a túlvédés alskála Cronbach- α értékét adtuk meg. A korlátozás esetében a Cronbach- α 0,83.

A tanulói és a szülői kérdőívekben további hat, illetve négy tétel a gyermek otthoni-családi körülményeire és iskolára vonatkozó jellemzőire kérdezik rá. Ennek keretében a gyermekkel együtt élő szülők (nevelőszülők) iskolai végzettségéről, a gyermek iskolai teljesítményéről, az azzal való saját és szülői elégedettségéről, valamint az iskolába járás szeretetéről gyűjtöttünk adatokat.

A negyedik és a hetedik tanuló közötti különbségek

Szeretet-törődés

Elemzésünkben elsőként arra kerestük a választ, hogy 10 és 13 éves korban másként látják-e a gyermekek és szüleik a köztük lévő kapcsolatot. Adataink azt mutatják (4. táblázat), hogy a szeretet-törődés szintje mind a tanulók, mind szüleik véleménye szerint szignifikánsan eltér: 4. és 7. osztályban különböző mértékű szülői szeretet-törődést érzekelnek. A szülők és a gyermekek egyaránt úgy vélik, hogy hetedikben alacsonyabb a szeretet-törődés szintje, mint negyedikben. A csökkenés hatásmérete (d) a szülők válasza alapján 0,31, a tanulók megítélése szerint pedig 0,51, mindkét érték közepes erősségű. A tanulók ugyanakkor nagyobb mértékűnek vélik a szeretet-törődés csökkenését, mint a szülők. Emellett a szórások a tanulók és a szülők megítélése alapján is nagyobbak hetedik osztályban, mint negyedikben. Ez azt mutatja, hogy a szeretet-törődés megítélésében

hetedik osztályban nagyobbak az egyéni eltérések. A tanulók és szülei értékítéleteit összevetve különbség látható, mindkét évfolyamon a szülők érzékelik alacsonyabbnak a szeretet-törődést (4. évf.: $t=-2,07$, $p=0,04$; 7. évf.: $t=-5,82$, $p<0,01$).

Feltételezhető, hogy a 4. és 7. évfolyam közötti csökkenés kapcsolatban áll a kamasz-korhoz kapcsolódó változásokkal. Egyrészt valóban változások következhetnek be a szeretet-törődés jellegében, annak megélésben a kiskamaszkor időszakában. Másrészt az is valószínűsíthető, hogy még az azonos bánásmódot is eltérően ítélik meg a kiskamaszkor elején és végén. Az adatok mindenesetre egyértelművé teszik, hogy mind a szülők, mind a kamaszok érzékelik a változást. 4. és 7. évfolyam között a szeretet-törődés csökkenését írják le mindketten, azonban ezt a tanulók erőteljesebbnek érzik szüleiknél.

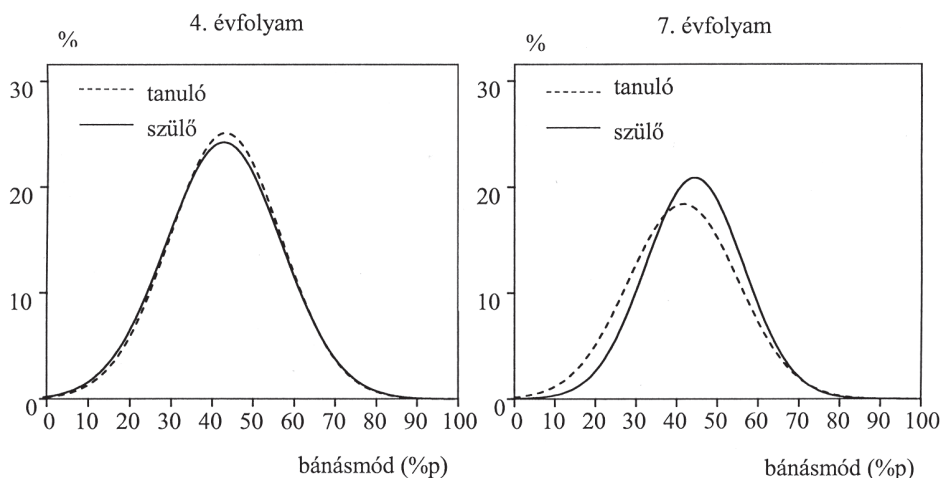
4. táblázat. A szülői szeretet-törődés megítélése

Értékelő	4. évf.	7. évf.	F (p)	t (p)	d
Szülő	85 (10)	81 (13)	4,91 (0,03)	3,25 (<0,01)	0,35
Tanuló	91 (12)	84 (15)	4,91 (0,03)	3,99 (<0,01)	0,51

Megjegyzés: Az átlagokat követő zárójelekben a szórásokat tüntettük fel.

Megvizsgálva a szeretet-törődés gyakorisági eloszlásait a két életkorban (1. ábra) megállapíthatjuk, hogy a két értékelő megítélésének görbéi, annak lefutása nem mutat jelentős eltérést. Mindkettő jobbra aszimmetrikus, vagyis jelentős arányban érzékelnek magas szintű szeretet-törődést a tanulók és szülei egyaránt. Kiemelendő azonban, hogy 4. évfolyamon a magas fokú szeretet-törődés aránya valamivel nagyobb a tanulói, mint a szülői értékelés szerint. Ugyanez elmondható a 7. évfolyamosok esetében is, azonban itt az alacsony szintű szeretet-törődés arányát is nagyobbra ítélik, mint szülei. A 13 évesek differenciáltabban látják a szülői szeretet-törődést, mint a 10 évesek.

A szeretet-törődés tanulói és szülői megítélése között 4. évfolyamon gyenge ($r=0,27$, $p=0,01$) kapcsolatot találtunk. Ez azt mutatja, hogy a megélt szeretet-törődés jelentősen eltérő a tanulók és szülei megítélése szerint, olyannyira, hogy 7. évfolyamon már nincs statisztikailag igazolható korreláció a szeretet-törődés tanulói és szülői megítélése között.

1. ábra. A szülői szeretet-törődés gyakorisági eloszlása

Korlátozás-túlvédés

Adataink azt mutatják, hogy sem a szülői, sem a gyermeki megítélések szerint nincs szignifikáns különbség 4. és 7. évfolyam között a szülői korlátozás-túlvédésben (5. táblázat), tehát negyedikben és hetedikben azonos a korlátozás-túlvédés szintje a szülők és a tanulók szerint is. A szórások nem változnak a két évfolyam között.

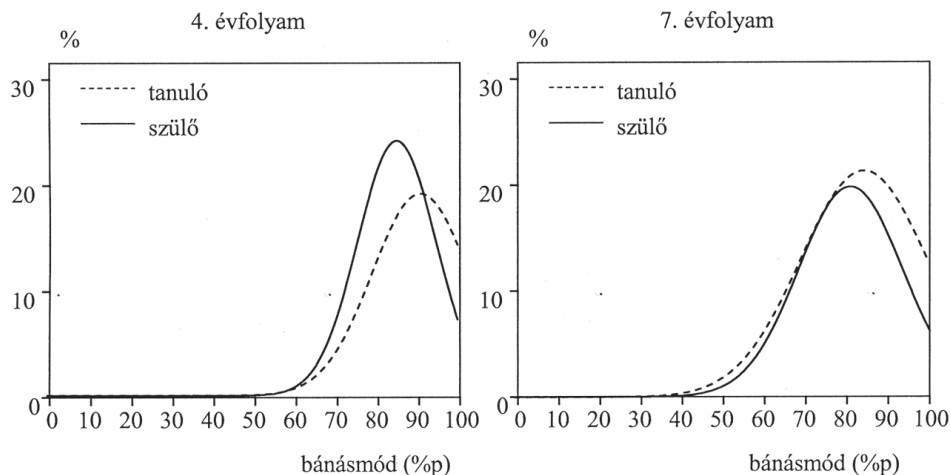
A korlátozás-túlvédést 4. osztályban csupán egy ($t=0,44$, $p=0,66$), hetedikben három százalékponttal ($t=2,73$, $p=0,01$) magasabbnak ítélik a szülők, utóbbi szignifikáns különbséget jelez a tanulói és szülői megítélés között. E szerint negyedikben még azonos szintűnek látják a korlátozás-túlvédést a gyermekek és szüleik, hetedik osztályra azonban a szülők magasabb korlátozás-túlvédésről számolnak be, mint gyermekeik. Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy míg a szeretet-törődés szintje a tanulók és szüleik megítélése szerint csökken, a korlátozás-túlvédése változatlan marad a két életkor között.

5. táblázat. A szülői korlátozás-túlvédés megítélése

Értékelő	4. évf.	7. évf.	F (p)	t (p)	d
Szülő	44 (14)	45 (12)	20,7 (0,15)	-0,94 (0,35)	0,08
Tanuló	43 (14)	42 (13)	0,01 (0,96)	1,05 (0,30)	0,07

Megjegyzés: Az átlagokat követő zárójelekben a szórásokat tüntettük fel.

A szülői korlátozás-túlvédés gyakorisági eloszlásainál (2. ábra), mindkét évfolyamon mind a tanulói, mind a szülői megítélésnél a görbék közel állnak a normál eloszláshoz. Negyedikben a két görbe szinte teljes mértékben fedi egymást, 7. évfolyamon a szülők az 50 százalékpont feletti korlátozás-túlvédést valamivel nagyobb arányban tartják jellemzőnek, a 30 százalékpont alatti pedig kisebb arányban, tehát a tanulókhöz képest kevésbé ítélik magukat korlátozó-túlvédőnek.

2. ábra. A szülői korlátozás-túlvédés gyakorisági eloszlása

A korlátozás-túlvédés megítélésében a tanulók és a szülők értékelése között mindkét évfolyamon szignifikáns, gyenge-közepes erősségű összefüggés van. A korreláció értéke a 4. évfolyamon 0,29 ($p < 0,05$), a 7. évfolyamon 0,37 ($p < 0,05$). A szeretet-törődéshez képest jobban egyezik a szülők és a tanulók vélekedése, ám a korlátozás-túlvédésben sincs erős egyezés a megítélésükben. Ez a 13 éves korosztályra még fokozottabban igaz, mint 10 éves korban.

A szeretet-törődés és a korlátozás-túlvédés összefüggése

Vizsgálatunkban szignifikáns, gyenge negatív korreláció van a korlátozás-túlvédés és a szeretet-törődés tanulói megítélése között (6. táblázat). Minél magasabb szintűnek érzékelik a tanulók a szeretet-törődést, annál alacsonyabbra teszik a korlátozás-túlvédését és fordítva. A szülők megítélése szerint ugyanakkor nincs szignifikáns összefüggés a korlátozás-túlvédés és a szeretet-törődés között, ezeket függetlennek vélik egymástól.

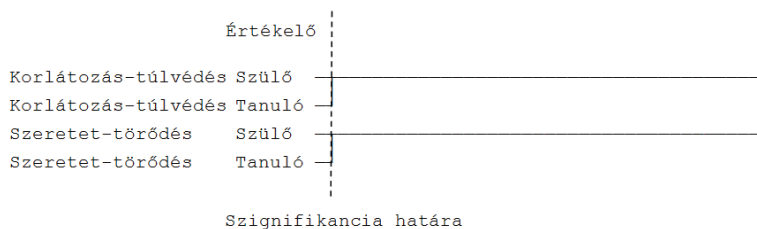
A nemzetközi vizsgálatok szerint a szülői bánásmód két dimenziója közötti kapcsolat nem egyértelmű. Eredményeink a tanulók esetében Chambers és munkatársai (2000), valamint Qadir és munkatársai (2005) anyákra vonatkozó korábban bemutatott megállapításait erősítik az összefüggések irányát tekintve, azonban mi gyengébb kapcsolatot találtunk a két dimenzió között. A szülői megítéléseknél a Danis és munkatársai (2005) által kimutatott gyenge kapcsolatnál erősebb összefüggéseket tapasztaltunk.

6. táblázat. Szülői szeretet-törődés és korlátozás-túlvédés közötti korrelációk

Értékelő	4. évfolyam	7. évfolyam
Szülő	-0,31**	-0,20*
Tanuló	-0,00	-0,08

* $p = 0,05$; ** $p = 0,01$

A szülői szeretet-törődés és korlátozás-túlvédés közötti összefüggés klaszterábráján azt láthatjuk (3. ábra), hogy a bánásmód mindkét mutatójának tanulói és szülői jellemzése szorosabb kapcsolatban áll egymással, mint az, ahogy a két jellemzőt a szülő vagy a gyermek értékeli. Tehát az, hogy a tanuló mennyire ítéli szeretetteljesnek, törődőnek a szülőt, elsősorban attól függ, mennyire látja a szülő önmagát ilyennek. A korábban elemzett korrelációk azonban megmutatták, hogy egyik esetben sem beszélhetünk erős kapcsolatról.

3. ábra. A szülői szeretet-törődés és korlátozás-túlvédés klaszteranalízise (legtávolabbi szomszéd módszer)

A szülők iskolázottságának hatása

A szakirodalmi adatok alapján feltételeztük, hogy a szülői bánásmód összefüggésben van a szülők iskolai végzettségével (Hickman és Mitsai, 2000; Józsa és Fejes, 2010; Okagaki és Frensch, 1998). A szeretet-törődés dimenzióban az anya iskolai végzettsége alapján létrehozott részminták között különbséget találtunk 4. évfolyamon a szülői megítélésben. Az apa végzettsége alapján elvégzett elemzés 7. évfolyamon mind a tanulók, mind a szülők megítélése alapján ezzel megegyező képet mutat: az iskolázottabb apák gyermekei erősebbnek érzik a szeretet-törődést. Feltételezhetően annak háttérében, hogy tanulók által megítélt szeretet-törődésben nincsenek kimutatható különbségek a plafoneffektus állhat, hiszen az egyes iskolázottsági csoportokban rendre 90 százalékpont körüliek az átlagok (7. táblázat).

A korlátozás-túlvédés esetében 4. évfolyamon mindkét szülő iskolázottsága szerint eltérés látható, mind a tanulók, mind szülei megítélésében. Továbbá az anya végzettsége alapján 7. évfolyamon a szülői jellemzés szerint különbség van a korlátozás-túlvédésben. Megállapítható tehát az a tendencia, hogy a szülők iskolázottságával mind a gyermekek, mind szülei alacsonyabbnak érzékelik a szülői korlátozás-túlvédést.

7. táblázat. A szülői bánásmód az anya (nevelőanya) iskolai végzettsége szerint képzett részmintákban

Évf.		Bánásmód	Legf. ált. isk.	Szaktmunkás	Érettségi	Főiskola	Egyetem	F (p)*
4.	SZ	SZT	78 (12)	87 (10)	85 (8)	87 (8)	84 (10)	2,56 (0,04)
		KT	56 (17)	49 (13)	39 (12)	39 (10)	29 (9)	14,39 (0,01)
	T	SZT	87 (19)	92 (10)	92 (12)	92 (6)	90 (13)	0,74 (0,57)
		KT	44 (14)	45 (13)	39 (14)	46 (12)	38 (13)	2,50 (0,05)
7.	SZ	SZT	74 (13)	82 (11)	83 (11)	85 (8)	76 (27)	1,97 (0,11)
		KT	54 (13)	44 (11)	45 (13)	43 (9)	39 (11)	2,67 (0,04)
	T	SZT	79 (12)	82 (18)	87 (13)	92 (8)	85 (15)	2,07 (0,09)
		KT	47 (12)	41 (14)	42 (14)	37 (13)	44 (13)	1,05 (0,39)

Megjegyzés: SZ=szülői megítélés, T=tanulói megítélés, SZT=Szeretet-törődés, KT=Korlátozás-túlvédés. Az átlagokat követő zárójelben a szórásokat tüntettük fel.

*A varianciaanalízis F-próbájának értéke és szignifikanciája.

A korlátozás-túlvédés mindkét korosztályban, mind a tanulók, mind szülei szerint negatív kapcsolatban áll mindkét szülő iskolázottságával (8. táblázat), ami megerősíti korábbi megállapításunkat, miszerint az iskolázottabb szülők esetében alacsonyabb a korlátozás-túlvédés szintje. A szülői szeretet-törődés és iskolai végzettség között 7. évfolyamon találtunk kimutatható összefüggéseket a szülőknél (apa: $r=0,20$, anya: $r=0,23$) és tanulóknál (apa: $r=0,33$, anya: $r=0,31$) egyaránt. A szülői megítélés szerint ezek gyenge, a tanulók véleménye szerint közepes erősségű kapcsolatot jelentenek. Tehát az iskolázottabb szülők gyermekei vélik úgy, jellemzőbb szüleikre a szeretet-törődés.

8. táblázat. A szülők iskolai végzettsége és a szülői bánásmód közötti korrelációk

Értékelő		4. évfolyam		7. évfolyam	
		Anya	Apa	Anya	Apa
SZ	Szeretet-törődés	0,04	-0,01	0,20*	0,23*
	Korlátozás-túlvédés	-0,50**	-0,45**	-0,20*	-0,21*
T	Szeretet-törődés	-0,03	0,09	0,33**	0,31**
	Korlátozás-túlvédés	-0,15	-0,22**	-0,13	-0,20*

Megjegyzés: SZ=szülői megítélés, T=tanulói megítélés

* $p=0,05$; ** $p=0,01$

Nemek közötti különbségek

A nemek közötti különbségekre vonatkozóan a korábbi vizsgálati eredmények ellentmondóak. Parker (1990, idézi *Quadir és mtsai*, 2005), valamint Uji és munkatársai (2006) azt mondják, hogy nincs kimutatható különbség a nemek szerint elkülönített részminták között. Ezzel szemben Cheng és Furnham (2004) brit egyetemisták körében azt találta, hogy a korlátozás-túlvédést, melyet vizsgálatukban két külön faktorra bontottak szét, a lányok szignifikánsan magasabbnak érzékelik, mint a fiúk. Ezzel ellentétben, vizsgálatunkban csak a szülői szeretet-törődés megítélésében mutatnak eltérést a fiúk és a lányok (9. táblázat). 4. évfolyamon még a szülők és a tanulók is, 7. évfolyamon már csak a szülők érzékelnek a nemek között eltérést. Az azonban egyöntetűen megállapítható, hogy a lányok, illetve a lányokat nevelő szülők számolnak be magasabb szeretet-törődésről. Összességében tehát az a kép rajzolódik ki, hogy a lányok a fiúkkal szemben több szeretet-törődést kapnak.

A korlátozás-túlvédés mindkét korosztályban, mind a tanulók, mind szüleik szerint negatív kapcsolatban áll mindkét szülő iskolázottságával (8. táblázat), ami megerősíti korábbi megállapításunkat, miszerint az iskolázottabb szülők esetében alacsonyabb a korlátozás-túlvédés szintje. A szülői szeretet-törődés és iskolai végzettség között 7. évfolyamon találtunk kimutatható összefüggéseket a szülőknél (apa: $r=0,20$, anya: $r=0,23$) és tanulóknál (apa: $r=0,33$, anya: $r=0,31$) egyaránt. A szülői megítélés szerint ezek gyenge, a tanulók véleménye szerint közepes erősségű kapcsolatot jelentenek. Tehát az iskolázottabb szülők gyermekei vélik úgy, jellemzőbb szüleikre a szeretet-törődés.

9. táblázat. A szülői bánásmód megítélése fiúk és lányok esetében

Évfolyam	Értékelő	Bánásmód	Fiú	Lány	F (p)	t (p)
4.	SZ	SZT	80 (11)	86 (9)	1,15 (0,28)	-2,85 (0,01)
		KT	36 (21)	45 (13)	7,90 (0,01)	-1,74 (0,10)
	T	SZT	81 (18)	92 (10)	10,55 (0,01)	-2,61 (0,02)
		KT	46 (17)	43 (13)	1,70 (0,19)	0,84 (0,40)
7.	SZ	SZT	76 (15)	82 (11)	2,72 (0,10)	-2,22 (0,03)
		KT	47 (12)	45 (12)	0,14 (0,71)	0,81 (0,42)
	T	SZT	81 (24)	85 (14)	3,10 (0,07)	-1,01 (0,31)
		KT	39 (12)	42 (14)	0,55 (0,46)	-0,69 (0,49)

Megjegyzés: SZ=szülői megítélés, T=tanulói megítélés, SZT=Szeretet-törődés, KT=Korlátozás-túlvédés. Az átlagokat követő zárójelben a szórásokat tüntettük fel.

Két családi háttérváltozó hatása

Az elsőszülött gyermekek

Számos eltérés lehet az elsőszülött és nem elsőszülött gyermekek fejlődésében, a családban elfoglalt helyükben, az őket érő hatásokban, így az azokra adott reakcióikban is, mivel más szocializációs hatások érik őket (*Vajda és Kósa, 2005*). Megvizsgáltuk, hogy a gyermek elsőszülöttsége eredményez-e különbségeket a szülői bánásmódban. Szignifikáns különbséget mutattunk ki 4. évfolyamon a tanulók által megítélt szeretet-törődésben. Az elsőszülötteknél kaptunk magasabb átlagértéket, tehát ők nagyobb fokú szülői szeretet-törődésről számolnak be. Ez összecseng Adler (1990, idézi *Vajda és Kósa, 2005*) azon megállapításaival, miszerint az elsőszülött gyermek fokozottabb figyelmet kap a családban. Vizsgálatunk ugyanakkor sem az idősebb korcsoportban, sem a szülői megítélések alapján nem erősítette meg a fenti eredményeket.

A mindkét szülővel együtt élő gyermekek

A gyermekek nagyon különböző családszerkezetekben élik mindennapjaikat. A szülők válása, valamelyik szülő elvesztése, halála alapvetően megváltozathatja a gyermek helyzetét a családban. Jelenős arányban vannak a magyar családok között gyermeküket egyedül nevelő szülők, valamint mozaikcsaládok is. A mozaikcsaládok létrejöttékor a gyermek számára új felnőtt jelenik meg a családban a szülője párjaként, sok esetben mostohatestvérei, féltestvérei lesznek. A gyermek biztonságérzetét, kötődését jelentősen befolyásolhatja az új családtagokkal kialakuló viszonya (*Fischer, 2005*).

A vizsgálatunkban részt vevő kiskamaszok harmada nem él együtt mindkét szülőjével. Felmerül a kérdés: másként látják-e ezek a gyermekek és a velük együtt élő szüleik a szülő-gyermek kapcsolatot? Eredményeink alapján ebből a szempontból egyetlen esetben sincs kimutatható eltérés a szülői bánásmódban. Sem a tanulói, sem a szülői vélemények szerint; egyik korosztályban sincs különbség a szülő-gyermek viszony megítélésében aszerint, hogy a gyermek együtt él-e mindkét szülővel, vagy sem. Ugyanolyan mértékűnek ítélik a szeretet-törődést, valamint a korlátozás-túlvédést is. Úgy tűnik tehát, hogy nem annak van döntő szerepe a gyermek fejlődése szempontjából, hogy kinek a részéről tapasztalja a gyermek az adott szülői bánásmódot, hanem inkább annak, hogy milyen jellegű bánásmódot érzékel.

Összegzés

Tanulmányunkban 4. és 7. évfolyamos tanulók körében vizsgáltuk a szülő és gyermeke közötti kapcsolatot. A szülői bánásmód megítélését elemeztük szülők és gyermekeik megkérdezésével. Megvizsgáltuk a szülői bánásmód mutatóinak alakulását a két életkor között, valamint a tanulói és szülői vélekedések összefüggését. Feltártuk továbbá a szülők iskolai végzettségének a szerepét, a fiúk és lányok, az elsőszülöttek és nem elsőszülöttek, illetve a mindkét szülővel együtt élők és nem együtt élők közötti különbségeket.

Eredményeink alátámasztják a kamaszkorban egyre növekvő autonómia jelenlétét, a szülői befolyás csökkenését. Adataink azt mutatják, hogy a szülői szeretet-törődést a szülők és a gyermekek egyaránt erőteljesebbnek vélik a gyermek 10 éves korában, mint 13 évesen. A két életkor közötti csökkenést a tanulók nagyobb mértékűnek érzékelik, mint szüleik. A szülői korlátozás-túlvédés megítélésében ezzel szemben nincs szignifikáns életkori változás kiskamaszkorban.

A tanulóknál és a szülőknél is magasabb átlagokat kaptunk a szeretet-törődés megítélésében, mint a korlátozás-túlvédésben. Ezek az adatok hasonlóak Danis és munkatársai (2005) vizsgálatának eredményeihez, akik a gyermek hat éves koráig követték nyomon a szülő saját viselkedéséről alkotott képét. A szülők és tanulók között nincs jelentős eltérés a szülői bánásmód megítélésének átlagaiban.

A tanulói és szülői megítélések együttjárásai gyengék, és a szeretet-törődés esetében 7. évfolyamon már nincs is kimutatható kapcsolat. Úgy tűnik, a 10–13 évesek a szüleikkel való kapcsolatukat szüleiktől eltérő módon érzékelik. A szülő-gyermek kapcsolat mélyebb feltárására további vizsgálatok szükségesek.

Az iskolázottabb szülők kevésbé korlátozóak, túlvédők. A szeretet-törődés esetében azonban nem fedezhető fel ilyen tendencia. A lányok erőteljesebbnek érzékelik a szeretet-törődés dimenziót, mint a fiúk. A szülők megítélése szerint az elsőszülöttek nagyobb fokú szeretet-törődésben részesülnek 10 éves korban, ám a tanulók válasza alapján nem mutatható ki ez a különbség. A korlátozás-túlvédés dimenziójában nem kaptunk különbséget az elsőszülött és a nem elsőszülött gyermekek között. A szülői bánásmód egyik mutatója esetében sem tapasztaltunk eltérést a mindkét szülővel együtt élő és a nem mindkettőjükkel együtt élő gyermekek között.

Tanulmányunk a szakirodalommal összhangban egyértelművé teszi, hogy a szülői bánásmód elemzésével fontos információk nyerhetők a szülő és gyermeke közötti viszonyról. Elemzésünk az első hazai munka, mely egyidejűleg vizsgálja a szülők és gyermekeik vélekedését a kapcsolatukról. Adataink rámutatnak, mennyire eltérő módon látják ugyanazt a kapcsolatot a szülők és a gyermekeik. További kutatások során érdemes a szülő-gyermek viszony más-más jellemzőit is bevonni egy pontosabb kép kirajzolásához. Emellett indokoltnak látjuk a szülői bánásmód és a gyermek iskolai teljesítménye közötti kapcsolat részletes feltárását is.

A vizsgálat az OTKA K83850 pályázat támogatásával valósult meg.

Irodalomjegyzék

- Arrindell, W. A. és Engebretsen, A. A. (2000): Convergent validity of the Short-EMBU and the Parental Bonding Instrument (PBI): Dutch findings. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 7. sz. 262–266.
- Barrett, P. M. és Holmes, J. (2001): Attachment relationships as predictors of cognitive interpretation and response bias in late adolescence. *Journal of Child and Family Studies*, 10. 1. sz. 51–64.
- Bahreini, M., Akaberian, Sh., Ghodsbin, F., Yazdankhah Fard, M. R. és Mohammadi Baghmollaei, M. (2011): The effects of parental bonding on depression and self esteem in adolescence. *Journal of Jahrom University of Medical Sciences*, 10. 1. sz. 6–10.
- Bolla István Károly (1985): *A szülők nevelői attitűdje és szociokulturális helyzete*. Országos Pedagógiai Intézet Iskolakutatási és -fejlesztési Központ, Budapest.
- Chambers, J. A., Power, K. G., Loucks, N. és Swanson, V. (2000): Psychometric properties of the Parental Bonding Instrument and its association with psychological distress in a group of incarcerated young offenders in Scotland. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 35. sz. 318–325.
- Cheng, H. és Furnham, A. (2004): Perceived parental rearing style, self-esteem and self-criticism as predictors of happiness. *Journal of Happiness Studies*, 5. sz. 1–21.
- Cox, B. J., Enns, M. W. és Clara, I. P. (2000): The Parental Bonding Instrument: confirmatory evidence for a three-factor model in a psychiatric clinical sample and in the National Comorbidity Survey. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 35. sz. 353–357.
- Csapó Benő (2002): Az osztályzatok közötti különbségek és a pedagógiai hozzáadott érték. In: Csapó Benő (szerk.): *Az iskolai műveltség*. Osiris Kiadó, Budapest. 269–297.
- Danis Ildikó, John M. Oates és Gervai Judit (2005) A szülő-gyermek kapcsolat kérdőíves felméréseinek lehetőségei. *Alkalmazott Pszichológia*, 7. 4. sz. 27–37.

- Eigner Bernadett (2012): Érzelmi- és viselkedészavarok gyökerei: a korai szülői hatások szerepe. *Gyógy-
pedagógiai Szemle*, **40**. 1. sz. 14–24.
- Favaretto, E. Torresani, S. és Zimmermann, C. (2001): Further results on the reliability of the Parental Bonding Instrument (PBI) in an Italian sample of schizophrenic patients and their parents. *Journal of Clinical Psychology*, **57**. 1. sz. 119–129.
- Fejes József Balázs és Józsa Krisztián (2007): Az iskolai eredményesség és a tanulási motiváció kulturális jellemzői. Roma és többségi tanulók összehasonlítása. *Iskolakultúra*, **17**. 6–7. sz. 83–96.
- Felvégi Emese (2005): A tanulói teljesítményt meghatározó tényezők – PISA 2003. Az összehasonlító tanulói teljesítménymérés nemzetközi eredményeiről. *Új Pedagógiai Szemle*, **55**. 2. sz. 69–79.
- Fischer Eszter (2005): *Modern mostohák, a páromnak gyereke van*. Saxum Kiadó, Budapest.
- Forrai Márta (2011): A személyiség erősségeinek és a családi háttér szerepének vizsgálata a serdülők iskolai alkalmazkodásában. *Iskolakultúra*, **11**. 6–7. sz. 98–111.
- Geen, R. G. (1995): *Human motivation: A social psychological approach*. Books/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California.
- Gerra, G., Zaimovic, A., Garofano, L., Ciusa, F., Moi, G., Avanzini, P., Talarico, E., Gardini, F., Brambilla, F., Manfredini, M. és Donnini, C. (2007): Perceived parental behavior in the childhood of cocaine users: Relationship with genotype and personality traits. *American Journal of Medical Genetics Part B: Neuropsychiatric Genetics*, **144**. 1. sz. 52–57.
- Gervai Judit (2005): A Budapesti Családvizsgálat. *Alkalmazott Pszichológia*, **7**. 4. sz. 5–13.
- Grant, J. E. és Kim, S. W. (2002): Parental bonding in pathological gambling disorder. *Psychiatric Quarterly*, **73**. 3. sz. 239–247.
- Grant, K.-A., Bautovich, A., McMahon, C., Reilly, N., Leader, L. és Austin, M.-P. (2012): Parental care and control during childhood: associations with maternal perinatal mood disturbance and parenting stress. *Archives of Women's Mental Health*, **15**. 297–305.
- Guttman, H. A. és Laporte, L. (2002): Family members' retrospective perceptions of intrafamilial relationships. *Contemporary Family Therapy*, **24**. 3. sz. 505–521.
- Heider, D., Matschinger, H., Bernert, S., Vilagut, G., Martínez-Alonso, M., Dietrich, S. és Angermeyer, M. C. (2005): Empirical evidence for an invariant three-factor structure of the Parental Bonding Instrument in six European countries. *Psychiatry Research*, **135**. 237–247.
- Hickman, G. P., Bartholomae, S. és McKenry, P. C. (2000): Influence of parenting styles on the adjustment and academic achievement of traditional college freshmen. *Journal of College Student Development*, **41**. 1. sz. 41–54.
- Józsa Krisztián (2004): Az első osztályos tanulók elemi alapkészségeinek fejlettsége. Egy longitudinális kutatás első mérési pontja. *Iskolakultúra*, **14**. 11. sz. 3–16.
- Józsa Krisztián és Fejes József Balázs (2010): A szociális környezet szerepe a tanulási motiváció alakulásában: a család, az iskola és a kultúra hatása. In: Zsolnai Anikó és Kasik László (szerk.): *A szociális kompetencia fejlesztésének elméleti és gyakorlati alapjai*. Tankönyvkiadó, Budapest. 134–162.
- Józsa Krisztián és Nikolov Marianne (2005): Az angol és német nyelvi készségek fejlettségét befolyásoló tényezők. *Magyar Pedagógia*, **105**. 3. sz. 307–337.
- Kelemen Nóra (1987): A családi környezet hatása az intellektuális fejlődésre. Longitudinális vizsgálat a HOME-leltár alkalmazásával. *Magyar Pszichológiai Szemle*, **44**. 6. sz. 472–480.
- Kósa Éva (2005): Szülői-nevelési attitűdök: a szülők gyermeknevelési eljárásai. In: Vajda Zsuzsanna és Kósa Éva (szerk.): *Neveléstudományok*. Osiris Kiadó, Budapest. 220–230.
- Lichtenstein, P., Ganiban, J., Neiderhiser, J. M., Pedersen, N. L., Hansson, K., Cederblad, M., Elthammar, O. és Reiss, D. (2003): Remembered parental bonding in adult twins: Genetic and environmental influences. *Behavior Genetics*, **33**. 4. sz. 397–408.
- Liu, J., Li, L. és Fang, F. (2011): Psychometric properties of the Chinese version of the Parental Bonding Instrument. *International Journal of Nursing Studies*, **48**. 582–589.
- Margitics Ferenc és Pauwlik Zsuzsa (2007): A szülői bánásmód összefüggése a személyiség temperamentum- és karakterjellemzőivel. *Alkalmazott Pszichológia*, **9**. 1. sz. 99–115.
- Margitics Ferenc és Pauwlik Zsuzsa (2006): Megküzdési stratégiák preferenciájának összefüggése az észlelt szülői nevelői hatásokkal. *Magyar Pedagógia*, **106**. 1. sz. 43–62.
- Margitics Ferenc, Figula Erika, Pauwlik Zsuzsa és Szatmári Ágnes (2010): A szülői bánásmód hatása az iskolai erőszakkal kapcsolatban előforduló magatartásmintákra. *Magyar Pedagógia*, **110**. 3. sz. 211–238.
- Narita, T., Sato, T., Hirano, S., Gota, M., Sakado, K. és Uehara, T. (2000): Parental child-rearing behavior as measured by the Parental Bonding Instrument in a Japanese population: factor structure and relationship to a lifetime history of depression. *Journal of Affective Disorders*, **57**. 229–234.
- Okagaki, L. és Frensch, P. A. (1998): Parenting and children's school achievement: A multiethnic

- perspective. *American Educational Research Journal*, **35**. 1. sz. 123–144.
- Oroszné Perger Mónika (2002): A szülői nevelési stílus. Elméleti megközelítések és vizsgálati módszerek. *Iskolakultúra*, **12**. 4. sz. 107–114.
- Parker, G. (é. n.): *The Parental Bonding Instrument*. 2011. 04. 11-i megtekintés, Black Dog Institute, http://www.blackdoginstitute.org.au/docs/PBI_AnnotatedBibliography.pdf
- Pikó Bettina és Balázs Máté Ádám (2010): Kontroll vagy részvétel? A szülői nevelési stílus összefüggése a serdülőkorú depresszióval. *Psichiatria Hungarica*, **25**. 6. sz. 538–544.
- Qadir, F., Stewart, R., Khan, M. és Prince, M. (2005): The validity of the Parental Bonding Instrument as a measure of maternal bonding among young Pakistani women. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, **40**. 276–282.
- Révész György (2004): *Szülői bánásmód – gyermek-bántalmazás*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Róbert Péter (2004): Iskolai teljesítmény és társadalmi háttér nemzetközi összehasonlításban In: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport*. TÁRKI, Budapest. 193–205.
- Safford, S. M., Alloy, L. B. és Pieracci, A. (2007): A comparison of two measures of parental behavior. *Journal of Child and Family Studies*, **16**. 375–384.
- Seres Gabriella és Bárdos György (2006): Pszichológiai tényező irritábilis bél szindrómában: a megküzdés és a kötődés vizsgálata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, **61**. 3. sz. 373–397.
- Shin, H., Lee, J., Kim, B. és Lee, S. M. (2012): Students' perceptions of parental bonding styles and their academic burnout. *Asia Pacific Education Review*, **13**. 509–517.
- Solymosi Katalin (2004): A családi szocializáció jellemzői. In: N. Kollár Katalin és Szabó Éva (szerk.): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest. 74–94.
- Spera, C. (2005): A review of the relationship among parenting practices, parenting styles and adolescent school achievement. *Educational Psychology Review*, **17**. 2. sz. 125–146.
- Suzuki, H. és Kitamura, T. (2011): The Parental Bonding Instrument: A four-Factor structure model in a Japanese college sample. *The Open Family Studies Journal*, **4**. 89–94.
- Tóth Ildikó és Gervai Judit (1999): Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, **54**. 4. sz. 551–566.
- Tsaousis, I., Mascha, K. és Giovazolias, T. (2012): Can parental bonding be assessed in children? Factor structure and factorial invariance of the Parental Bonding Instrument (PBI) between adults and children. *Child Psychiatry and Human Development*, **43**. 238–253.
- Uji, M., Tanaka, N., Shono, M. és Kitamura, T. (2006): Factorial structure of the Parental Bonding Instrument (PBI) in Japan: A study of cultural, developmental, and gender influences. *Child Psychiatry and Human Development*, **37**. 115–132.
- Vajda Zsuzsanna és Kósa Éva (2005): A családtagok és mások szerepe a gyermek nevelésében. In: Vajda Zsuzsanna és Kósa Éva (szerk.): *Neveléslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest. 231–275.
- Wilhelm, K., Niven, H., Parker, G. és Hadzi-Pavlovic, D. (2005): The stability of the Parental Bonding Instrument over a 20-year period. *Psychological Medicine*, **35**. 387–393.
- Zsolnai Anikó (2001a): A gyermekkori kötődések szerepe a szociális kompetencia fejlődésében. In: Csapó Benő és Vidákovich Tibor (szerk.): *Neveléstudomány az ezredfordulón. Tanulmányok Nagy József tiszteletére*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 143–152.
- Zsolnai Anikó (2001b): *Kötődés és nevelés*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.